

Recensies

Libellen in Drenthe. René Manger, Gerard Abbingh, Hans Schinkel, Jan Joost Mekkes & Roelof Jan Koops 2014.

Stichting Libellenwerkgroep Drenthe. 199 pagina's, A4, hardcover. ISBN 978-90-813029-0-6. Prijs € 26,00.

Dit boek is het resultaat van tien jaar onderzoek door vrijwilligers naar de libellenfauna in de provincie Drenthe. De voorlopige verspreidingsatlas (Manger & Abbingh 2005. *Libellen in Drenthe, Verspreidingsatlas 1995-2004*. Libellen Werkgroep Drenthe, Assen) was de basis waarmee de vrijwilligers aan de slag gingen om alle witte vlekken uit die voorlopige atlas te onderzoeken op de aanwezigheid van libellen. De uitkomst hiervan is een fraai ogend boek met veel gegevens van de provincie Drenthe en schitterend beeldmateriaal. Dit boek is niet alleen bedoeld als kennisbron voor lokale overheden en beheerders, maar richt zich ook op liefhebbers als bron van informatie over libellen. En in die kennis voorziet het boek ruimschoots. De inleidende hoofdstukken gaan over de ecologie van libellen en over het libellenonderzoek in Drenthe. In een volgend uitgebreid hoofdstuk worden de verschillende biotopen en landschappen in de provincie beschreven en de kenmerkende libellensoorten die daarin voorkomen. Specifieke aandacht wordt hierbij besteed aan de verschillende kansen die natuurgebieden en agrarische gebieden bieden voor de aanwezigheid van libellen. Tussen de regels door, en een enkele keer hardop, worden diverse hints gegeven aan de terreinbeheerders hoe deze gebieden het best kunnen beheerd worden voor libellen.

Het grootste deel van het boek wordt ingenomen door het hoofdstuk over de soorten die in Drenthe voorkomen (alles samen 54, waarvan 21 zeldzame soorten, zo staat er met trots). In een aanvullend hoofdstuk bespreken de auteurs de vijf soorten die momenteel (nog) niet voorkomen in Drenthe, maar net over de provinciegrens in Friesland of Overijssel zijn te vinden. Per soort wordt ingegaan op biotoop, leefwijze, huidige verspreiding en toekomstverwachting. Tevens bespreken de

auteurs mogelijke bedreigingen per soort en maatregelen die kunnen worden genomen om de soort en haar leefgebied te beschermen. Per soort wordt een verspreidingskaart getoond, met op de achtergrond de diverse natuurgebieden, aangevuld met een tabel van de status in Nederland en in Drenthe, de zeldzaamheidscategorie, de trend van de soort en de Rode Lijststatus in Nederland. Ook wordt de vliegtijd grafisch weergegeven, met vermelding van de vroegste en de laatste waarneming. De kaarten en tabellen worden niet getoond bij de soorten die niet in Drenthe voorkomen. Elke soort wordt geïllustreerd met verschillende prachtige foto's, vaak met haarscherpe vluchtfoto's en een foto van de habitat. Vooral de vluchtfoto's van de

Noordse glazenmaker zijn heel indrukwekkend. Niet voor niets sieren zij ook de cover.

Bij de soortfoto's is gemikt op herkenning en waar nodig wordt daarom ook aandacht besteed aan kleurvormen en –variëaties. Bij de aeshniden is bovendien aandacht besteed aan manieren om individuen binnen de soort van elkaar te onderscheiden. De winterjuffers kregen vier extra pagina's die specifiek gaan over de overwintering van beide soorten. En bij de Geelvlakheidlibel is er een tabel met vleugeltekeningvariëatie. In een enkel geval zijn ook foto's van larve of larvenhuidje toegevoegd. Deze extra foto's staan niet altijd in rechtstreeks

verband tot de tekst, waardoor niet altijd duidelijk is waarom juist bij bepaalde soorten wel en bij andere niet.

Dit boek is niet alleen ruim geïllustreerd met schitterend fotomateriaal, waardoor het ook op de koffietafel niet misstaat, maar bevat vooral veel informatie waardoor het zeker als gegevensbron kan worden gebruikt. Het boek is tevens een mooie regionale aanvulling en actualisatie van de Nederlandse Libellen (Nederlandse Fauna deel 4).

Nick van Wouwen

Fotogids Larven van Libellen. Christophe Brochard & Ewoud van der Ploeg 2014.

KNNV Uitgeverij, Zeist. 239 pagina's. ISBN 9789050114868. Prijs € 47,95.

Rond de tijd dat de schitterende *Fotogids Larvenhuidjes van Libellen* in de boekwinkel verscheen (2012), kondigden Christophe Brochard en Ewoud van der Ploeg doodleuk aan dat er alweer een volgend boek in de maak was: een fotogids met foto's van levende larven van alle soorten van Noordwest-Europa. Eind november 2014 was het zover en plofte de nieuwe fotogids op de deurmat. Wat meteen opvalt aan het larvenboek is dat het duidelijk een boek is dat naast het huidjesboek thuishoort. Het is wat dunner dan het huidjesboek maar heeft verder dezelfde afmetingen en vrijwel dezelfde heldere vormgeving. Omdat de nieuwe 'Fotogids Larven van Libellen' dezelfde soorten bespreekt en bovendien duidelijk als aanvulling van het huidjesboek is bedoeld, ligt het voor de hand in deze recensie een vergelijking te trekken tussen beide werken.

In totaal heeft de fotogids van libellenlarven twaalf hoofdstukken die ruwweg overeenkomen met de opbouw van het huidjesboek: van een hoofdstuk over de totstandkoming van het boek gaat het via een aantal inleidende hoofdstukken over libellen en hun levenscyclus naar de anatomie van libellenlarven en hun levenswijze. Waar het huidjesboek vervolgens beschrijft hoe men huidjes kan vinden, verzamelen en prepareren,

vertelt het larvenboek ons hoe we larven kunnen vinden, opkweken en fotograferen.

Voor het hoofdstuk over anatomie van libellenlarven is rijkelijk voorzien van grote, heldere foto's, waarin ieder onderdeel dat van belang is netjes wordt aangeduid. Dat gebeurt met wetenschappelijke termen die misschien niet altijd makkelijk te onthouden zijn, maar die later wel weer in de soortteksten terugkomen. Gelukkig wordt in de tekst van het anatomiehoofdstuk uitgebreid uitgelegd wat die onderdelen en termen nou eigenlijk zijn, dus met een beetje heen en weer bladeren is hier prima uit te komen. Interessant is het hoofdstuk met de veelzeggende naam 'Eten en gegeten worden'. Dat libellenlarven vraatzuchtige jagers zijn zullen de meeste libellenliefhebbers wel weten, maar dat larven soms in de buik van een IJsvogel eindigen of strategisch gedrag en lichamelijke aanpassingen ontwikkelen om aan predatoren te ontkomen is boeiend om te zien en te lezen. Verder gaat dit hoofdstuk in op de verschillen in bouw van het vangmasker en de voor- en nadelen die aan een bepaalde bouw kleven. Tenslotte is er nog een kort hoofdstukje over libellenlarven als substraat voor ander leven. Het ligt niet direct voor de hand om op een libellenlarve te gaan wonen maar er zijn organismen die dat blijkbaar

voor elkaar krijgen.

De hoofdmoot van het boek bestaat uit het twaalfde en laatste hoofdstuk: de soortbesprekingen. De opbouw hiervan is voor iedere soort hetzelfde. Op de linker pagina staat, net als in het huidjesboek, een kleine foto van een imago en daarnaast een toch wel té kleine foto van het landhabitat van de betrokken soort. Daaronder volgt de soorttekst, die over het algemeen een stuk korter is dan die in het huidjesboek en informatie opsomt over lengte, levenscyclus, beschrijving, gelijkende soorten, verspreiding en uitsluitplaatsen. Indien van toepassing wordt men in deze soortteksten gewezen op onderscheidende kenmerken die wel voor larven gelden maar niet zichtbaar zijn in larvenhuidjes, zoals verschillen in pigmentatie of gedrag. Onderaan de linker pagina wordt bij iedere soort een larve getoond die van de rechter flank is gefotografeerd. De rechter pagina is - eveneens net als bij het huidjesboek - geheel gebruikt om van iedere soort een aantal grote, duidelijke foto's te tonen waarin onderscheidende kenmerken nog eens worden aangewezen, details worden uitgelicht en soms nog kleurvarianties getoond worden. De foto's op deze pagina zijn stuk voor stuk een lust voor het oog en tonen maar weer aan dat libellenlarven lang zo saai niet zijn als ze misschien op het eerste oog lijken. De foto's zijn allemaal gemaakt tegen een neutrale, groene achtergrond en de larven zitten waar mogelijk op substraat of planten uit hun natuurlijke omgeving.

Logischerwijs lijken libellenlarven heel erg op hun eigen huidjes, je zou dus verwachten dat twee boeken over deze onderwerpen een flinke overlap vertonen. Uiteraard gelden kenmerken van larvenhuidjes ook voor levende larven, in ieder geval voor zover die in hun laatste stadium zijn. Verrassend genoeg is die overlap echter helemaal niet zo groot. Waar mogelijk is duidelijk geprobeerd beide boeken te laten aanvullen in plaats van te overlappen. Zo bevat de *Fotogids Larven van Libellen* bijvoorbeeld geen determinatiesleutel maar wordt boven iedere soorttekst verwezen naar de overeenkomende pagina in de determinatiesleutel en bijhorende soortbespreking in het huidjesboek. Het resultaat hiervan is dat larven determineren met alleen het larvenboek wellicht niet lukt, daarvoor heeft men dan toch de tabel in het

huidjesboek nodig. Dat is waarschijnlijk niet erg – naar mijn mening zijn beide boeken onmisbaar in iedere libellenbibliotheek - maar wel handig om te weten als men overweegt om slechts één van beide boeken aan te schaffen.

Wat mij betreft is deze gids een absolute aanrader voor iedereen die geïnteresseerd is in libellen. Hoeveel we tegenwoordig al veel weten over libellen en hun verspreiding, het grootste deel van een libellenleven speelt zich af onder water en is nog altijd relatief onbekend. Als er één boek in staat is een flinke tip van die sluier op te lichten, dan is het wel deze '*Fotogids Larven van Libellen*'. Als je natuurboeken vooral koopt om van mooie foto's te genieten lijkt een boek gewijd aan larven misschien geen logische keus maar niets is minder waar: na langdurig bladeren kan ik alleen maar concluderen dat libellenlarven eigenlijk heel erg mooi zijn. Of wellicht komt dat door de geweldige foto's van de hand van Christophe Brochard.

Antoine van der Heijden

The dragonflies and damselflies of Eastern Africa. Handbook for all Odonata from Sudan to Zimbabwe. Klaas-Douwe B. Dijkstra & Viola Clausnitzer 2014.

In de reeks Studies in Afrotropical Zoology nr 298, gepubliceerd door het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, in partnerschap met Naturalis (Leiden) en met de steun van JRS Biodiversity Foundation en German Federal Ministry of Education & Research. 264 pagina's, A4 formaat. ISBN 978-9-4916-1506-1. Prijs € 30,00.

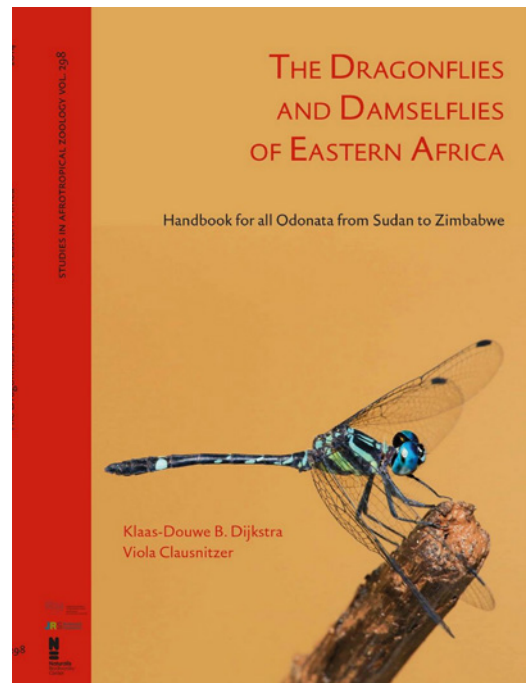
In dit handboek worden alle soorten libellen en waterjuffers besproken die bekend zijn van Oost-Afrika. Onder Oost-Afrika verstaat men niet alleen de klassieke Oost-Afrikaanse landen als Kenya en Tanzania, maar alle landen van Soedan en Somalië in het noorden tot Zambia en Mozambique in het zuiden, waarbij ook de oostelijke helft van het Congobekken wordt meegenomen. Alles samen beslaat de gids zowat een derde van het Afrikaanse continent (ongeveer 10 miljoen vierkante km of een oppervlakte gelijk aan die van de VS of China) en twee derde van alle Afrikaanse libellensoorten. In totaal worden ruim 500 soorten geïllustreerd met meer dan 1100 originele tekeningen en 360 kleurenfoto's van 320 verschillende soorten.

In een tiental inleidende pagina's gaan de auteurs in op hoe libellen te onderzoeken, zowel larven als adulten, hoe libellen verzameld en bewaard kunnen worden (opbouw collectie) en zelfs heel kort hoe larven gekweekt kunnen worden. In een volgend deel wordt de morfologie van libellen gepresenteerd. Het grootste deel van het boek bestaat uit sleutels voor de families, genera en soorten. De rijk geïllustreerde sleutel geldt echter enkel voor volwassen mannetjes. In een aantal gevallen worden ook foto's van wijfjes getoond. Bij de bespreking per genus wordt kort ingegaan op verspreiding, habitat, ecologie, taxonomie en waar relevant bijzonder gedrag of kleurvormen. In een overzichtstabel wordt per soort weergegeven in welke Afrikaanse regio (oost, centraal, west, zuid of noord) ze voorkomt, gevolgd door een opsomming van die Oost-Afrikaanse landen waar de soort werd vastgesteld. In de tabel wordt veelvuldig verwezen naar de talrijke tekeningen en de mooie kleurenfoto's die van 320 soorten getoond worden.

Het boek eindigt met een volledig overzicht van alle soorten en een gevalideerde checklist voor

elk van de 15 landen, waarbij er een onderscheid gemaakt wordt tussen oude waarnemingen, twijfelachtige waarnemingen, waarnemingen gecontroleerd door de auteurs en eigen observaties van de auteurs. In dat overzicht wordt elke soort ook voorzien van een Engelse naam.

Dit boek is een mijlpaal omdat het zo uitgebreid de libellenfauna van een grote tropische regio beschrijft en omdat het de herkenning van libellen in dit deel van Afrika veel toegankelijker maakt. Deze publicatie zal zeker leiden tot een sterke toename van het aantal libellenwaarnemingen in Oost-Afrika. Door de vele schitterende foto's en heldere detailtekeningen is het ook snel duidelijk of je determinatie klopt. Daarnaast is het als fotoboek een aanrader voor iedereen die interesse heeft in de diversiteit en schoonheid

van libellen. Wel jammer dat het boek niet werd uitgegeven in het formaat van een veldgids. Dit zou de praktische bruikbaarheid van het boek zeker verhoogd hebben. Allicht is dit ook

de reden waarom dit werk een handboek wordt genoemd en niet een veldgids.

Geert De Knijf & Roy Van Grunsven

Taschenlexikon der Libellen Europas. Hansruedi Wildermuth & Andreas Martens 2014.

Quelle & Meyer, Wiebelsheim. 824 pagina's, gebonden, meer dan 600 foto's en tekeningen, 179 Tabellen. Taal: Duits. ISBN 978-3 494-01558-3. Prijs: € 29,95.

Als twee toonaangevende libellenspecialisten hun kennis in een boek bundelen, kan het niet anders dan een prachtig naslagwerk worden. Wat allereerst opvalt bij het Taschenlexikon is het formaat. Het boek heeft de afmetingen van een veldgids. Dit formaat heeft uitgeverij Quelle & Meyer al tientallen keren bij andere natuurboeken gebruikt. Door de enorme hoeveelheid informatie heeft het Taschenlexikon over libellen een dikte van circa 5 cm en telt ruim 800 pagina's.

In dit boek worden alle libellensoorten die in Europa werden waargenomen zeer nauwkeurig beschreven. Zoals bij veel andere libellenboeken begint ook dit lexicon met een hoofdstuk over de biologie van libellen. In 22 pagina's beschrijven de auteurs de levenscyclus en de anatomie van zowel larven als imago's. Daarna worden tips gegeven over hoe libellen te vangen en te fotograferen. Ook leggen ze uit hoe en waar men de larven en de larvenhuidjes kan vinden.

Na deze inleidende hoofdstukken volgt de kern van het boek: de soortbeschrijvingen. Hier spreiden de auteurs hun onuitputtelijke hoeveelheid kennis over libellen ten toon. Op systematische wijze worden één voor één alle soorten scherp onder de loep genomen. De soortbeschrijving begint met een uitleg van de betekenis van de wetenschappelijke naam. Zo blijkt bijvoorbeeld dat zowel *Ceriagrion georgifreyi* als *Coenagrion hylas* (als ondersoort *C. h. freyi*) vernoemd zijn naar Georg Frey (1902-1976), ter ere van zijn omvangrijke entomologische werk, vooral op het gebied van kevers. Daarna volgt een beschrijving van de soort met, indien aanwezig, de ondersoorten en worden die soorten behandeld waarmee verwarring mogelijk is. Aansluitend wordt de

verspreiding van de soort gegeven en in veel gevallen ook de hoogteverspreiding. Vervolgens komt er een zeer uitgebreid hoofdstuk over de levenswijze van de adulten en, voor zover bekend, van de larven. In een overzichtstabel wordt per soort weergegeven wanneer ze als ei en als larve is te vinden, wanneer het uitsluipen plaats heeft en hoe lang de vliegperiode duurt. Ter afsluiting van de soortbeschrijving zijn er observatietips opgenomen en wordt een overzicht van de literatuur gepresenteerd. Aan mooie foto's is er geen gebrek. Niet alleen beide geslachten worden afgebeeld, maar vaak ook de biotoop, de larve, het larvenhuidje en de eiafzet.

anhand der Penis­morphologie und der Hinterleibsanhänge der Männchen geht man heute davon aus, dass einerseits *Phylomacromia* mit *Ephthalma* und andererseits *Didymops* mit *Macromia* enger miteinander verwandt sind.

Gattung *Macromia* Rambur, 1842

Flussherrscher

E: Cruisers (Europa), River Cruisers (Amerika)

Der Name *Macromia* ist abgeleitet von gr. *makros* – groß, gewaltig und *-míos* – schultrig zu *ómos* – Schulter und dürfte auf der kräftigen, breiten Brust beruhen. Flussherrscher haben den Namen von ihrem geradlinigen, schnellen und majestätischen Flug über breiten Fließgewässern. Entsprechendes gilt für den nordamerikanischen Namen River Cruisers (Flusskreuzer). *Macromia*-Arten sind große Libellen, die im Flug aufgrund ihrer Gestalt und Färbung auf den ersten Blick mit Arten der Gattung *Cordulegaster* verwechselt werden können. Bei diesen stoßen jedoch die Augen nur an einem Punkt zusammen. Der Vertex ist zweihöckerig und größer als das Occiput, der mittlere Ocellus liegt in einer tiefen Grube versteckt, das Gesicht ist dunkel mit breitem gelbem Querband und der seitliche Hinterrand jedes Facettenauges ist ausgebeuchtet wie bei den Cordulidae. Die Brust ist dunkel, metallisch grün oder blau glänzend und mit einem schräg verlaufenden gelben Band umgürtet, das sich zwischen den beiden Flügel­paaren durchzieht. Der Hinterleib ist schwarz, mit scharf abgegrenzten gelben Flecken oder Ringen. Die Hinterleibsanhänge der Männchen sind kurz und kräftig, die Legescheide der Weibchen ist flach. *Macromia*-Larven haben einen fünfeckigen Kopf, ein deutlich vorstehendes Frontalhorn und auf der Unterseite des Prämentums wie die Cordulidae eine schmale Mittelfurche. Die Beine sind sehr lang. Es gibt Arten, die Wurzelgeflechte von Uferpflanzen oder bemooste Felsen bewohnen und solche, die sandige Substrate besiedeln. Bei ersteren ist der Hinterleib im Querschnitt dachartig aufgewölbt, bei letzteren erscheint er breit und abgeflacht. Die Larven der sandbewohnenden Arten liegen auf dem Substrat oder sie sind darin oberflächlich eingegraben. Aufgrund der Länge und Feinheit ihrer Beine sind die Larven jedoch nicht wie die Gomphidae oder Cordulegastidae in der Lage, sich mit den Beinen ins Substrat einzugraben. Stattdessen bewerkstelligen sie dies mithilfe von Grabbewegungen des Abdomens, das dazu schräg gestellt wird, um so mit einer Seite ins Substrat vorzudringen. Die Beine werden lediglich dazu benutzt, im halbeingegrabenen Zustand Sand auf den Körper zu schieben. Aufgrund der Ineffektivität des Grabvorgangs ist es naheliegend anzunehmen, dass sich die sandbewohnenden Arten erst sekundär aus nicht-grabenden Formen entwickelt haben. Typisch für alle Larven der Gattung *Macromia* ist die auffällige Bedornung des Hinter-

531

leibs: Lateralornen an (57) 58–59 und hohe, seitlich zusammengedrückte, sich zum Körperende hin verjüngende Dornen vor allem auf den hinteren Segmenten. Von vielen Arten der Gruppe sind die Larven noch nicht bekannt und damit eine klare, universelle Unterscheidung der Larven nicht möglich. Die in Nordamerika, Europa, Asien und Australien verbreitete Gattung umfasst 78 Arten. In Europa kommt nur eine Art vor: *M. splendens*. Die asiatische *M. amphigena* erreicht das Uralgebirge, ist westlich davon aber nicht nachgewiesen.

Macromia splendens (Pictet, 1843)

Europäischer Flussherrscher

E: Splendid Cruiser

Name: Der lateinische Artname *splendens* (glänzend) bezieht sich auf den schwarzgrünen metallischen Glanz der Brust. Der deutsche Name weist darauf hin, dass neben der einzigen europäischen Art auf anderen Kontinenten weitere *Macromia*-Arten vorkommen. Die französischen Bezeichnungen

Macromia splendens, Männchen.

Foto J.-P. Boudot

532

Wat men niet meteen zou verwachten in een Europees boek over libellen zijn namen zoals *Ceriatagion cerinorubellum*, *Agriocnemis femina*, *Ictinogomphus rapax* of *Rhyothemis fillis*. Dergelijke soorten komen aan de orde in het hoofdstuk Exoten. Dit zijn soorten die in Europa tot heden enkel bekend zijn van tuincentra, aquaria, serres en dit ten gevolge van de invoer van (sub)tropische waterplanten. In het voorlaatste hoofdstuk besteden de auteurs aandacht aan de verschillende soorten parasieten, vaak kleine soorten die op adulten of op de larven kunnen worden aangetroffen, en dit alles wordt tot in detail geïllustreerd. De literatuurlijst vormt regelmatig een ondergeschikt onderdeel van een boek. In deze Taschenlexikon is de literatuurlijst echter zo uitgebreid (30 pagina's in lettergrootte 6 of 7) dat het als een eigen hoofdstuk kan worden gezien.

In zijn totaliteit bevat het boek een enorme hoeveelheid kennis over libellen, zowel voor

leken als voor specialisten. Toch zijn er een paar kanttekeningen. Eén daarvan is het formaat van het lexicon. Een naslagwerk als dit hoeft niet per se in een pocketformaat te worden uitgegeven. Een formaat zoals de uitverkochte twee delen van *Die Libellen Baden-Württembergs* (25x18 cm) was mogelijk een betere keuze geweest; de tekst was dan waarschijnlijk gemakkelijker te lezen en de prachtige foto's waren dan mogelijk nog mooier uitgekomen. Ondanks dat in tekst veel verspreidingsinformatie per soort is gegeven, waren verspreidingskaarten daarnaast een welkome aanvulling geweest. Het boek *Taschenlexikon der Libellen Europas* is, ondanks het kleine formaat, een boek boordevol informatie en prachtige foto's. Een echte aanrader in de bibliotheek van de libellenliefhebber waar hij/zij avonden lang van zal genieten.

Christophe Brochard

Dagvlinders en libellen in de Alblasserwaard. Anthonie Stip & Gerdine den Ouden 2013.

Natuur- en Vogelwacht 'De Alblasserwaard'. 143 pagina's. ISBN 978-90-820701-0-1. Prijs € 15,00.

Het is een verrassing om, tussen alle boeken en atlassen die alleen over libellen gaan, nu een boek in handen te hebben dat zowel dagvlinders als libellen behandelt. Uitgangspunt en doel van het boek is om fascinatie voor deze kleurige vliegers op te roepen bij de lezer, en uit te nodigen om dat moois nader te beschouwen en uiteindelijk ook helpen te beschermen. Het boek is daarnaast ook een atlas en een naslagwerk over de dagvlinders en libellen in de Alblasserwaard.

Het boek kent de gebruikelijke manier van indeling als een verspreidingsatlas: eerst een aantal algemene hoofdstukken, dan een hoofdstuk over de verspreiding van dagvlinders gevolgd door een hoofdstuk over de verspreiding van libellen in de Alblasserwaard. In de inleiding komen doelstelling, onderwerp en indeling van het boek aan bod. Ook bedankt men de sponsors, al diegenen die praktisch meegewerkt hebben aan het boek en natuurlijk ook alle vrijwilligers die hebben meegewerkt aan het onderzoek naar dagvlinders en libellen in de Alblasserwaard. Een volgend hoofdstuk beschrijft werkwijze en methodieken. Omdat vóór 2012 slechts van een deel van de Alblasserwaard bekend was welke soorten dagvlinders en libellen er voorkwamen, werd het jaar 2012 gekozen als onderzoeksjaar om de verspreiding in het gehele gebied (342 kilometerhokken) in kaart te brengen. Verder gaat dit hoofdstuk in op de verschillende telgebieden, de waarnemingen en het opslaan van de gegevens. Het derde hoofdstuk heet 'Kijken naar vlinders en libellen' en richt zich tot de nieuwsgierige lezer die graag wat meer wil weten over deze groepen. Hier wordt uitgelegd welke hulpmiddelen de geïnteresseerde beginner kan gebruiken, wat de beste weersomstandigheden om libellen en dagvlinders waar te nemen, wat monitoring is en waarom het gedaan wordt, en waarom het ook wenselijk is om naar rupsen en libellenlarven te kijken. In een kader worden tips gegeven om dagvlinders en libellen te fotograferen, en worden een aantal boeken

opgesomd voor wie meer wilt lezen. Daarna volgt een uitgebreid hoofdstuk over de ontginning van de Alblasserwaard, de gevolgen daarvan voor dagvlinders, libellen en op de aanwezige biotopen. Vervolgens zijn er twee hoofdstukken over de levenswijze van libellen en vlinders, een hoofdstuk over insectenvriendelijk beheer (niet alleen voor de terreinbeherende instanties, maar ook wat je zelf in je eigen tuin kan doen), en over verdwenen soorten en zwervers. Het hoofdstuk 'Over vroeger, nu en straks' gaat in op de huidige stand van zaken en de toekomstverwachting voor dagvlinders en libellen in de Alblasserwaard.

Ruim de helft van het boek is gewijd aan de libellen en dagvlinders die voorkomen in de Alblasserwaard. En dat zijn er verrassend veel voor een intensief door de mens gebruikt gebied: 25 soorten dagvlinders en 31 soorten libellen. Aan elke soort zijn één à twee pagina's gewijd, met een duidelijke foto van de soort, een beschrijving

Glassnijder *Brachytron pratense*

jan | feb | mrt | 18 apr | 19 mei | 20 jun | 21 jul | 22 aug | 23 sep | 24 okt | 25 nov | 26 dec

Robuust ogende libel met formaat van een kleine glazenmaker. De beharing op het borststuk en eerste deel van het achterlijf is opvallend. De zijkant van het borststuk is groen gekleurd en wordt doorneden door twee dikke zwarte lijnen. Mannetjes zijn te verwarren met onder meer Paardenbijter, maar het ontbreken van een insnoering bij S2 is kenmerkend voor Glassnijder. Verder vliegt de Glassnijder in het voorjaar en de Paardenbijter in de zomer, wat verwarring weer uitsluit. Het achterlijf van het mannetje is zwart met kleine paarsgrijze geplaatste, lichtblauwe vlekken. Op S2 zit een kenmerkende centrale stip die groen of geel (vrouwje) gekleurd is. Het achterlijf van het vrouwje is zwart met kleine gele vlekjes.

Biotop

Vliegt bij stilstaande wateren die tamelijk voedselrijk zijn en worden omgeven door een goed ontwikkelde water- en oevervegetatie. Bij voorkeur zijn enkele bomen of bosjes in de nabijheid aanwezig en zijn de wateren minder dan tien meter breed. De oevervegetatie bestaat uit *Lisdodde* (*Typha spec.*), *Bieszen* (*Scirpus spec.*), *Grote egelkop* (*Spartanium erectum*) en *Riet* (*Phragmites australis*). Geschikte drijvende vegetatie bestaat uit fonteinkruiden en blaasjeskruid. Komt in lage dichtbesteden ook voor bij sloten en kanalen omzoomd met een brede rietkraag, hoewel het onduidelijk is of hier ook voortplanting plaatsvindt. Soms ook bij brede plassen of wettingen, maar dan moeten er wel bomen in de omgeving aanwezig zijn. Komt incidenteel ook bij tuinvijvers en in parken voor.

Voorkomen

In Nederland vrij algemeen, maar altijd lokaal. Typische voorjaarslibel die in de Alblasserwaard tegenwoordig vrij

Status: **Vrij algemeen**

algemeen is, maar nergens in grote aantallen voorkomt. De eerste waarneming is in 1948 gedaan bij Gorinchem, waarna pas in 1986 de volgende Glassnijder wordt gezien in de Avelingen. Wordt sinds 1995 jaarlijks gezien, maar is niet wijd verspreid. Het hoogste aantal is 35 exemplaren in de Slingelandse Plassen. Alleen in de Avelingen, langs de Linge bij Arkel en in de Zouweboezem kunnen Glassnijdertjes in vergelijkbare dichtheden worden gezien. Verder in lage aantallen bij de plassen in de Alblasserbossen, in de dorpen, langs het Achterwaterschap en in de Boezems van Kinderdijk. Wordt in het agrarische deel van het veenweidegebied nauwelijks aangetroffen. Kan in potentie nog vastgesteld worden bij eendenkooien, peulbosjes en wieden. Vanwege het schaarse voorkomen in de rest van Europa zijn de Nederlandse, en dus ook de Alblasserwaardse populaties op wereldschaal van groot belang voor de soort.

Ecologie

Mannetjes patrouilleren veelvuldig langs de hoge oevervegetatie, op zoek naar vrouwtjes en voedsel. Agressief gedrag tegen en predatie van juffers (m.v.). Grote roodoog-juffer en Variabele waterjuffer is geregeld vastgesteld. Vrouwtjes

en uitleg over de biotoop. In de meeste gevallen is ook een stuk tekst gewijd aan de ecologie van de soort en waar nodig aan bescherming. Voor elke soort wordt verder een verspreidingskaartje gegeven, een statusaanduiding en een vliegtijdentabel. De legende voor de kaartjes en uitleg over de soortstatus vond ik na enig zoeken terug onderaan het hoofdstuk over methodieken. Een verklarende woordenlijst is direct na de twee soortenhoofdstukken toegevoegd.

Al met al is dit een heel leuk boek, prettig om te lezen, en ook niet te groot voor in een rugtas. De omslagfoto's, mooie plaatjes van een vlinder en een libel geplaatst tegen de op het eerste gezicht misschien wat saaie graslanden van de Alblasserwaard, nodigen uit om dit boek te openen, erin te bladeren en de vele fraaie foto's van de landschappen en dieren leiden haast vanzelf tot lezen. Er is voldoende stof tot nadenken en handelen voor beheerders. Voor de beginner is dit echt een aanrader, niet alleen voor bezoekers van de Alblasserwaard, maar ook om te gebruiken in andere delen van Nederland waar dit type polderlandschap voorkomt. En voor de prijs hoeft je het zeker niet te laten!

Nick van Wouwen

Soort gesponsord door Curren Stem